

Оксана Шевчук,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
юридичного факультету Тернопільського
національного економічного університету

Наталія Ментух,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
юридичного факультету Тернопільського
національного економічного університету

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧАСНИКІВ АТО

Досліджено правові аспекти соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби. Вказано, що на основі аналізу наукових джерел сформульоване поняття професійної орієнтації військовослужбовців, які звільняються з військової служби. Визначено головну мету профорієнтаційної роботи з військовослужбовцями.

Ключові слова: професійна адаптація, соціальна адаптація, антитерористична операція, підготовка кадрів.

Шевчук О., Ментух Н.

Правовые аспекты профессиональной подготовки участников антитеррористической операции

Исследовано правовые аспекты социальной и профессиональной адаптации военнослужащих, увольняемых с военной службы. Подчеркнуто, что на основе анализа научных источников сформулировано понятие профессиональной ориентации военнослужащих, увольняемых с военной службы. Определено главную цель профориентационной работы с военнослужащими.

Ключевые слова: профессиональная адаптация, социальная адаптация, антитеррористическая операция, подготовка кадров.

Shevchuk O., Mentuh N.

Legal aspects of professional preparation of anti-terrorist operation

The article is devoted to the study of legal aspects of social and professional adaptation of servicemen who are released from military service. On the basis of the analysis of scientific sources, the notion of professional orientation of servicemen who are released from military service is formulated, the main purpose of vocational guidance work with servicemen is determined.

Keywords: professional adaptation, social adaptation, antiterrorist operation, training of personnel.

Постановка проблеми. Професійна реабілітація військовослужбовців після закінчення бойових дій і в подальшому буде набувати особливого значення для нашого суспільства. Встановлення законодавчих гарантій захисту трудових прав учасників АТО, надання можливостей у сфері вільного вибору виду діяльності, у тому числі започаткування власного бізнесу – це важливий крок для соціальної адаптації, лікування та реабілітації постраждалих під час бойових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання теорії професійної орієнтації знайшли своє відображення у теоретичних та прикладних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: Г. Костюк, Є. Клімов, Д. Ніколенко, З. Нечипорук, І. Назимов, Є. Павлютенко, К. Платонов, Н. Побірченко, П. Перепелиця, В. Рибалка, В. Синявський, Б. Федоришин, С. Чистякова, Г. Балл, С. Фукаяма та ін.

Натомість дослідження правових аспектів профорієнтаційної роботи із військовослужбовцями, які звільняються з військової служби, на сьогодні залишаються поза увагою представників правової науки. Питання профорієнтації та захисту трудових прав військовослужбовців не вважалися першочерговими, тому багато захисників України втратили роботу і не змогли знайти нову після закінчення військової служби. У цьому зв'язку можна констатувати, що наразі в Україні не створено ефективної системи професійної орієнтації учасників АТО, що не в останню чергу пов'язано із недослідженістю даної проблеми правовою наукою.

Метою статті є дослідження правових проблем професійної орієнтації військовослужбовців, які звільняються з військової служби як складової частини системи їх професійної та соціальної адаптації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно відзначити, що у чинному законодавстві України закладено певні організаційно-правові основи профорієнтації. До основних міжнародних документів, які є складовою частиною національного законодавства, слід віднести такі, як: «Рекомендація щодо професійної орієнтації і професійної підготовки в галузі розвитку людських ресурсів» № 150 від 23.06.1975 р. та «Конвенція Про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів» № 142 від 23.06.1975 р. Міжнародної організації праці, «European Social Charter», Рекомендація щодо політики в галузі зайнятості № 122 від 09.07.1964 р. та ін.

До вітчизняних джерел правового регулювання профорієнтаційної роботи з військовослужбовцями належать: Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закони України: «Про зайнятість населення» № 5067-VI від 05.07.2012 р.; «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р.; «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р.; «Про реабілітацію інвалідів в Україні» № 2961-IV від 06.10.2005 р., Постанову Кабінету Міністрів України № 842 від 17 вересня 2008 р. «Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення», Постанову Кабінету Міністрів України № 432 від 21 червня 2017 р. «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції» та ін.

При цьому саме поняття «професійна орієнтація» у чинному законодавстві України визначається по-різному.

Так, згідно із Законом України «Про зайнятість населення», професійна орієнтація населення – комплекс взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізацію здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір або зміну професії та виду трудової діяльності (ч. 1 ст. 32) [1].

У Концепції державної системи професійної орієнтації населення зазначену дефініцію визначено як науково обґрунтовану систему взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності [2].

Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (за інформацією МОЗ України з 2014 р. по 01.02.2017 р. медико-соціальними експертними комісіями оглянуто близько 12 тис. осіб, які брали участь в антитерористичній операції, з яких 5 тис. осіб визнано інвалідами) дає розширений термінологічний перелік професійних засобів соціальної реабілітації військовослужбовців. Зокрема, у Законі передбачена:

– *професійна реабілітація* – система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадaptaції, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих схильностей та побажань особи;

– *трудова реабілітація* – система заходів, розроблених з урахуванням схильностей, фізичних, розумових і психічних можливостей особи і спрямованих на оволодіння трудовими навичками забезпечення трудової діяльності та адаптацію у виробничих умовах, у тому числі, шляхом створення спеціальних чи спеціально пристосованих робочих місць;

– *професійна орієнтація* – науково-обґрунтована система форм, методів, засобів впливу на особу для сприяння її професійному самовизначенню на основі врахування стану здоров'я, освітнього і професійно-кваліфікаційного рівнів, інтересів, здібностей, індивідуальних, психофізіологічних особливостей та потреб галузей економіки;

– *професійна адаптація* – система заходів, спрямованих на забезпечення успішного професійного становлення працюючої особи, формування в неї професійних якостей, установок, потреби активно і творчо працювати [3].

У навчальній літературі професійна орієнтація розглядається як комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах [4, с. 23]. Проте єдиної системи заходів професійної орієнтації військовослужбовців в Україні не існує. Динамічний розвиток подій на Сході України, збільшення кількості безробітних серед колишніх військовослужбовців, втрата особами працездатності внаслідок проведення бойових дій призвели до утво-

рення прогалин у діючому законодавстві, що ускладнює процес соціальної, професійної та психологічної адаптації учасників. Варто зазначити, що постановою Кабінету Міністрів України № 432 від 21 червня 2017 р. затверджено Порядок організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції.

Відповідно до зазначеного Порядку, соціальна адаптація учасників антитерористичної операції, а саме допомога у проведенні аналізу життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх розв'язання, здійснюється центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У зазначеній Постанові вперше визначено поняття «Професійна адаптація учасників антитерористичної операції» – це заходи, спрямовані на відновлення та вдосконалення професійних навичок і умінь учасників антитерористичної операції шляхом професійного навчання, надання інформаційних, консультаційних та профорієнтаційних послуг із зазначених питань, підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці [5].

Професійна адаптація організовується і здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Професійне навчання учасників АТО здійснюється за денною, вечірньою (змінною), очно-заочною, дистанційною, екстернатною формою навчання, з відривом і без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами. Для отримання послуг з професійної адаптації необхідно звертатись до органів соціального захисту населення. Одним із елементів професійної адаптації є проведення професійної орієнтації учасників АТО. Для проходження заходів з професійної орієнтації щодо вибору напряму професійного навчання учаснику АТО видається направлення до центру зайнятості. Професійна адаптація учасників антитерористичної операції з вищою освітою здійснюється шляхом отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітнього (освітньо-кваліфікаційного) рівня, підвищення кваліфікації, спеціалізації. Робочі навчальні плани та робочі навчальні програми підготовки, підвищення кваліфікації, спеціалізації розробляються та затверджуються установами за погодженням з органом соціального захисту населення, який уклав договір з такими установами про надання послуг з професійного навчання. Професійна адаптація учасників антитерористичної операції на курсах цільового призначення здійснюється на замовлення органу соціального захисту населення за навчальною програмою, затвердженою установою, що організовує відповідні курси, і погодженою з органом соціального захисту населення. Курси цільового призначення організовуються у групах з чисельністю не більше 30 осіб. Строк підвищення кваліфікації учасників антитерористичної операції шляхом навчання на курсах цільового призначення установлюється з урахуванням мети та складності навчання, становить не більше, ніж 500 годин.

Законом України «Про державний бюджет України на 2017 рік» затверджена бюджетна програма 2505150 «Заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням», яка об'єднує такі напрямки використання бюджетних коштів: 1. Здійснення заходів із психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. 2. Здійснення заходів із соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції. 3. Забезпечення санаторно-курортним лікуванням осіб, які постраждали під час проведення антитерористичної операції та яким встановлено статус учасника бойових дій чи інваліда війни. Зазначена бюджетна програма охоплює всіх учасників антитерористичної операції, яким встановлено статуси: учасник бойових дій, інвалід війни, учасник війни.

Соціальна та професійна адаптація передбачає: курси цільового призначення: підвищення кваліфікації особи з метою вивчення нового обладнання, виробів, товарів, матеріалів, послуг сучасних технологічних процесів, засобів механізації й автоматизації, що використовуються на виробництві, правил і вимог їх безпечної експлуатації, технічної документації, ефективних методів організації праці, питань економіки та фінансів, законодавчих та інших нормативно-правових актів тощо; професійне навчання: первинну професійну підготовку, перепідготовку, отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітнього (освітньо-кваліфікаційного) рівня, підвищення кваліфікації та спеціалізації особи, спрямовані на здобуття та удосконалення професійних знань, умінь та навичок, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

З урахуванням викладеного можна запропонувати таке визначення поняття *професійної орієнтації військовослужбовців, які звільняються з військової служби* – це заходи, спрямовані на відновлення та вдосконалення професійних навичок і умінь учасників антитерористичної операції шляхом професійного навчання, надання інформаційних, консультаційних та профорієнтаційних послуг із зазначених питань, підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Висновки. Питання проведення державної політики соціального захисту учасників АТО є надзвичайно гострим та потребує пильної уваги влади на усіх рівнях. Тисячі учасників АТО повертаються зі

Сходу України додому. Перш за все, хочемо наголосити, що політика держави щодо підтримки учасників АТО та членів їх сімей має носити комплексний та всеохоплюючий характер. Потребує вирішення питання працевлаштування та стимулювання самозайнятості військових. Усю цю сукупність питань можливо вирішити лише в рамках комплексної довгострокової державної програми підтримки учасників АТО та членів їх сімей. Важливим питанням соціального захисту учасників АТО та їх сімей є стимулювання працевлаштування та підприємництва.

Програма професійної реабілітації та працевлаштування демобілізованих військовослужбовців має передбачати: 1. Визначення процедури прийняття на державну службу демобілізованих військовослужбовців та в разі необхідності подання Кабінетові Міністрів України відповідних пропозицій; 2. Спрощення процедури прийняття у першочерговому порядку на роботу до органів МВС, Міноборони, Держприкордонслужби демобілізованих військовослужбовців; 3. Здійснення контролю за дотриманням роботодавцями соціальних гарантій військовослужбовців, які були призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, та у разі виявлення порушень вжиття відповідних заходів; забезпечення організації та проведення для демобілізованих військовослужбовців спеціальних семінарів та тренінгів, що мотивують до вибору цивільної професії; 4. Розміщення у приміщеннях військкоматів інформаційних матеріалів та нормативно-правових актів з питань зайнятості та соціального захисту на випадок безробіття, їх постійна актуалізація; 5. Забезпечення працевлаштування демобілізованих військовослужбовців на вакантні та новостворені робочі місця, у тому числі з виплатою в установленому порядку компенсації єдиного внеску роботодавцям відповідно до ст. 26 та 27 Закону України «Про зайнятість населення»; 6. Сприяння започаткуванню демобілізованими військовослужбовцями власної справи шляхом здійснення в установленому порядку виплати одноразово допомоги по безробіттю для організації підприємницької діяльності; 7. Підвищення конкурентоспроможності демобілізованих військовослужбовців на ринку праці шляхом видачі ваучерів на перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації.

Список використаної літератури

1. *Про зайнятість населення* : Закон України № 5067-VI від 05.07.2012 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2013 – № 24. – Ст. 243.
2. *Концепція державної системи професійної орієнтації населення* : Постанова Кабінету Міністрів України № 842 від 17 вересня 2008 р. // *Офіційний вісник України*. – 2008. – № 72. – Ст. 2426.
3. *Про реабілітацію інвалідів в Україні*: Закон України № 2961-IV від 06.10.2005 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2006. – № 2–3. – Ст. 36.
4. *Професійна орієнтація* : підруч. для студентів ВНЗ / Є. В. Єгорова, О. М. Ігнатович, В. В. Кобченко та ін. ; за ред. О. М. Ігнатович ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 239 с.
5. *Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції* : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 432 // *Урядовий кур'єр*. – 2017. – № 119.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017.